

Kentsel Sürdürülebilirlik Bağlamında Meydanlara İlişkin Bir Değerlendirme: Üsküdar Meydanı

İmre Özbek Eren

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

1. Giriş

Meydanlar, her dönemde kentlerin kamusal alanları olarak kent yaşamında ve morfolojisinde üstlendikleri farklı roller ile önemli bir yere sahip olagelmiştir. Bugün de kamusal mekân olarak meydanlar, küresel koşullara bağlı olarak hızla değişen kent yaşamı ve tasarımında giderek daha da önem kazanmaktadır. Özellikle 21. yüzyılın önemli yaklaşımlarından biri olan kentsel sürdürülebilirlik bağlamında ele alındığında, kentsel mekânların son derece yaşamsal öneme sahip oldukları görülmektedir. Yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak kavramsal çerçevede uluslararası anlaşma/çalışma ve akademik yaklaşımlar ile kentler özelindeki uygulamalar şeklinde olduğu görülmektedir. Kentsel mekân olarak, meydanlar ve sürdürülebilirlik ilişkisinin ise ağırlıklı olarak ekolojik bağlamda ele alındığı görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın özgün değerini, kentsel sürdürülebilirliğin, kamusal mekân olarak meydan üzerinden sorgulanması oluşturmaktadır.

Türkiye’de meydan, toplumsal ve kültürel yapıyla biçimlenen, tarihsel süreçte önemli değişikliklere uğrayarak günümüze dek gelen ve sahip olduğu sorunları ve olanakları ile halen tartışılmaya devam eden bir kentsel alana karşılık gelmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın çıkış noktasını, Türk kent morfolojisi ve yaşamında yaşamsal bir anlama ve değere sahip olan ancak, tarihsel süreçte büyük kırılmalar geçirdiği gözlemlenen bu kentsel mekânlara ilişkin sürdürülebilir niteliklerin belirlenmesi oluşturmaktadır. Üsküdar Meydanı da bu çerçeve içinde, hem İstanbul’un Asya kapısı ve Boğaziçi’nin Marmara’ya bağlandığı önemli bir stratejik nokta olarak, hem de Osmanlı kent kurgusu içindeki meydan/kamusal alan mantığını aktarması bakımından, bu değişimlerin izlendiği önemli bir alan olagelmiştir. Bugün de Marmaray Tüp Geçit Projesi ile önemli bir değişimin daha eşliğindedir. Bu yeni süreçte ise meydanın, kentin hedeflediği ‘Küresel Kent’ niteliklerine sahip olması beklenmektedir. Buradan yola çıkarak, Üsküdar Meydanı’nın, bugüne kadar olan

Öz

Kamusal mekân olarak meydanlar, kentsel sürdürülebilirlik bağlamında, toplumsal belleği ve sosyal paylaşımı kuvvetlendirme, fiziksel- algısal ve sosyal gereksinimleri karşılama, erişilebilir olma, sosyokültürel ve sanatsal farkındalık yaratma, demokrasiye imkân tanıma, doğal çevre ve kentsel morfolojide dengeleyici olma gibi özellikleri ile yaşamsal öneme sahiptirler. Türk kentinde meydan, sahip olduğu sorunları ve olanakları ile halen tartışılmaya devam eden bir kentsel alana karşılık gelmektedir. Çalışmanın amacı, meydan ve onu kuşatan kentsel dokunun ‘belleğindeki’ insan-toplum-mekân-kent ilişkisinin kırılmalar içerdiği bu mekânlara ilişkin sorunları, Üsküdar Meydanı özelinde ortaya koyarak, sürdürülebilirlik bağlamında bir değerlendirme yapmaktır. Kentsel sürdürülebilirlik ve meydanlara ilişkin kodların arakesitinden yola çıkan bir analiz yöntemi ile Üsküdar Meydanı’nın irdelenmektedir. Sonuçta, meydanların potansiyellerinin sürdürülebilmesinde, insan-mekân ilişkisini kuvvetlendirecek eylemlerin desteklenmesi, yaya ve algılama ölçeğine öncelik tanıyan mekân organizasyonlarının yapılması, toplumsal belleği destekleyen ve kullanıcılar için farklı anlamlar kazandıracak nitelikte tasarımların/ yönlendirmelerin yapılması, işlevsel çeşitliliğin korunması ve doğal çevre özelliklerinin kuvvetlendirilmesi gibi yaklaşımların önemli rol oynadığı görülmektedir.

Abstract

Today, the existence and meaning of urban squares are indispensable for the cities in terms of sustainability. Urban square had a wide range of meaning in Turkish cities, containing socio-cultural, economic and morphological dimensions come from its history. The aim of this paper is to consider the opportunities and challenges of urban squares based on a sustainable perspective. This consideration will be done in the case of Uskudar Square.

The method is based on finding out the codes belong to urban sustainability and the roles and meanings of the squares. The results show that the square has followed an unsustainable character up to now although it has still important opportunities. Designing the squares according to pedestrian scale, strengthening urban memory, the perception of the place and place-attachment, continuity of historical and ecological footprints, integrity of society and space and increasing functional diversity can be some of the critical approaches for the vitality and sustainability of these spaces.

Anahtar Kelimeler:

Kentsel sürdürülebilirlik, Meydan, Tasarım, Üsküdar meydanı

Keywords:

Urban sustainability, Square, Design, Üsküdar square

Tablo 1:

Sürdürülebilir yaklaşımın temel konu alanları ve açılımları. Bu çalışma kapsamında değerlendirmeye konu olan alanlar koyu renkle belirtilmiştir.
Kaynak: Li-Yin Shen , J. Jorge Ochoa , Mona N. Shah , Xiaoling Zhang , 2011.

Sürdürülebilirlik	Çevresel	Coğrafi açıdan dengeli yerleşim
		Temiz su
		Atık su
		Havanın ve atmosferin uyumu
		Gürültü kirliliğinin önlenmesi
		Sürdürülebilir arazi kullanımı
		Atık dönüşümü ve yönetimi
		Etkin ve çevre dostu ulaşım
		Bioçeşitlilik
		Çevresel planların hazırlanması ve uygulanması için gerekli mekanizmaların hazırlanması
	Ekonomik	Tüketim ve üretim biçimi
		Ekonomik gelişme
		Finans
		Su
		Küçük girişimlerin kuvvetlendirilmesi
	Sosyal	Enerji erişimi
		Su erişimi
		Eğitim
		Sağlık
		Güvenlik
		Yangın ve acil durum denetimi
		İstihdam
		Ulaşım
		Doğal tehlikeler
		Yeterli konut stoğu
		Barınak
		Finansal erişim
		Araziye erişim
		Sosyal entegrasyonun sağlanması
		Kültür
		Rekreasyon
		Kamusal yeşil alanlara ve servislere erişim
	Yönetişim	Katılım
Şeffaf, ölçülebilir ve etkin yönetim		
Devlet		
Sektör ve otoritelerin sürdürülebilir yönetimi		

Tablo: 1

sürecinde ve beklenen hedefler doğrultusunda, küresel kentin gerektirdiği sürdürülebilir yaklaşımı ne kadar sağladığı sorusu ve buna aranan cevaplar araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Böylelikle, tarihi boyutu olan meydanlarda sürdürülebilir değerlerin ortaya konulabilmesi, bu değerlerin hangi göstergeler üzerinden ve nasıl izlenebileceğine dair bir yaklaşımın geliştirilmesi ve bu yaklaşımlarla, tasarım ve planlama çalışmalarına katkı sağlanabilmesi, özel olarak ise Türkiye'deki meydanların sahip olduğu zorluk ve potansiyellere ışık tutulabilmesi çalışmanın amaçları olarak sıralanabilir. Çalışmanın yöntemi, kentsel sürdürülebilirlik ile ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalara ait kavramların irdelenmesi, ardından kentsel sürdürülebilirlik göstergelerinden

hareketle bu çalışma kapsamındaki göstergelerin belirlenmesi ve meydan ile kentsel sürdürülebilirlik arakesitinde yer alan kodlar üzerinden Üsküdar Meydanı'nın irdelenmesine dayanmaktadır.

2. Kentsel Sürdürülebilirlik

21. yüzyıl yaşam felsefesinde önemli kavramlardan biri olan sürdürülebilirlik, çevre, sosyo-kültürel ve ekonomi üst başlıklarıyla ele alınmaktadır (Tablo 1). (Rio Declaration 1992; Leipzig Charter 2007). İlkel olarak, "günümüzün gereksinimlerini, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılayabilme yeteneklerinden ödün vermeden karşılayan kalkınma" (WCED 1987) olarak tanımlanan sürdürülebilirlik kavramının kentsel gelişme bağlamı, sosyal adalet, sürdürülebilir ekonomiler ve çevresel sürdürülebilirlik konularının tümünü kapsamaktadır (Aalborg Charter 1994; The

European Urban Charter 1992).

Bu süreçte kentler, çevre sorunlarıyla baş etme konusunda en büyük rolü üstlenmektedir ve bu doğrultuda, sürdürülebilir gelişmenin kentsel bağlamına ve kentsel sürdürülebilirliğin göstergelerine ilişkin göstergelerin pek çok çalışma yer almaktadır¹. Avrupa Çevre Ajansı (1995), kentlerin sürdürülebilirliğini, “tüketimi en aza indirmek, kent nüfusunun sağlığını korumak, kaynaklara ve servislere kolay erişim ve kültürel ve sosyal çeşitliliği artırmak” şeklinde formüle etmektedir (European Environment Agency 1995).

Sürdürülebilir kentsel gelişme, aslında tüm çevresel unsurları birbiriyle ilişkili biçimde içermekte; ekonomik ve sosyal gelişimin çevre koruma ve iyileştirme amacı ile birleştirilmesini ön görmekte; gelişimin biçiminin katılımlı süreçlerle kararlaştırılmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede sürdürülebilir topluluklar, “insanların bugün ve gelecekte yaşamak ve çalışmak istedikleri yerlerdir. Mevcut ve gelecekteki kullanıcıların çeşitli ihtiyaçlarını karşılarlar, çevreye karşı duyarlıdır ve yaşam kalitesine katkıda bulunurlar. Güvenli ve kapsayıcı, iyi bir şekilde planlanmış, inşa edilmiş ve yönetilen, herkes için eşit olanak ve hizmet sağlayan yerlerdir” (Bristol Mutabakatı, 2005). Avrupa Kentsel Şartı (1992) kapsamında, sürdürülebilir toplumların temelini kuran insan ve kentlilerin yaşam kalitesi üzerine ve de sürdürülebilir kentin kendisi için ortak ilkeler benimsenmiştir. Ulaşım ve dolaşım, kentlerde çevre ve doğa, kentlerin fiziki yapıları, tarihi kentsel yapı mirası, konut, kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi, kentlerdeki özürü ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler, kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme, yerleşimlerde kültür, yerleşimlerde kültürler arası kaynaşma, kentlerde sağlık, halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması ve kentlerde ekonomik

kalkınma başlıkları altında toplanan maddeler, kentsel yaşam kalitesinin bugün olduğu kadar yarın için de geçerli olan, mekânsal ve sosyo-kültürel bağlamına vurgu yapmaktadır.

Wheeler’e (2004’dan aktaran: Bayındırlık Bakanlığı Kentleşme Tematik Grubu 2. Raporu 2002) göre, sürdürülebilirlik ilkesinin çizdiği genel çerçeveye uygun olarak, ‘sürdürülebilir kentleşme’ yaklaşımı aşağıdaki temel konuları içermelidir: “Büyümenin denetlenmesi ve arazi kullanım planlaması, kentsel tasarım, konut, ulaşım, çevre koruma ve restorasyon, enerji ve malzeme kullanımı, yeşil mimarlık ve yapılaşma, eşitlik ve çevresel adalet, ekonomik gelişme, nüfus”. Bu doğrultuda, Nijkamp’a (1996’dan aktaran: Bayındırlık Bakanlığı Kentleşme Tematik Grubu 2. Raporu 2002) göre, sürdürülemez kentsel gelişmenin ilk işaretleri, çevresel bozulma ve kaynak tüketimidir ve kentlerdeki bu sorunları aşmaya yönelik olarak dört yaklaşım geliştirilmiştir: Ekoloji, yönetim, yoksulluk ve yönetim. Kentsel sürdürülebilirlik ile ilgili bahsedilen bu uluslararası çalışmalar özetle Tablo 2’de verilmiştir.

Bu genel tanımların ötesinde, kentsel sürdürülebilirliğin somut göstergeleri önem kazanmaktadır. De Kruijf ve Van Vuuren (1998) ve Masnavi (Aktaran: Masnavi 2007), sürdürülebilirliğin ölçülmesinin, sosyal, ekonomik ve çevresel açımları içeren birtakım göstergelere gerek duyduğunu ve bu ölçülebilirlik sürecinin beş adımda yapılabileceğini söylemektedirler: “kavramsal çerçevenin uyumu, özel bazı göstergelerin seçimi yoluyla uyum, sunum yöntemi uyumu, göstergelerin toplamı, matematiksel modeller”. Alberti (1996) ise, kentsel sürdürülebilirliğin ölçülmesinde belirlenecek boyutların önemine vurgu yaparak, konunun, “kentsel kalite (toplum, kent kurgusu ve kentsel bölgeler), kentsel akışlar (bilgi,

¹ Bayındırlık Bakanlığı Kentleşme Tematik Grubu 2. Raporu 2007; Aalborg Charter 1994; Lautso vd. 2002; Li-Yin Shen vd. 2011; Colantoni ve Dixon 2009; Finco ve Nijkamp 2001; Gürlek 2001; Newman 1999; Çahantimur ve Turgut 2008.

Tablo: 2
Kentsel sürdürülebilirlik ile ilgili bazı karar ve ilkeler. Bu çalışma kapsamında değerlendirmeye konu olan alanlar koyu renkle belirtilmiştir. Bu Tablo, Bayındırlık Bakanlığı Kentleşme Tematik Grubu'nun 2007 Yılına Ait 2. Çalışma Raporundan, Lautso (2002) ve ekibinin Avrupa Birliği (EU) araştırma projesi olan PROPO-LIS (Planning and Research of Policies for Land Use and Transport for Increasing Urban Sustainability) kapsamında yaptığı çalışmadan ve aşağıda bahsi geçen anlaşmaların kendi metinlerinden derlenerek oluşturulmuştur.

<p>Sürdürülebilir Kentsel Gelişme (Commission Of The European Communities 1998)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kentsel alanda ekonomik refahı ve istihdamı güçlendirmek • Eşitlik • Sosyal katılım • Kentsel yenileme • Koruma ve gelişme • Kent yönetişimi ve yerel kapasite artırımı 	<p>Kentsel Sürdürülebilirlik (Avrupa Çevre Ajansı / European Environment Agency, 1995)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mekânın ve doğal kaynakların tüketimini en aza indirmek • Kentsel akışları etkin biçimde yönetmek • Kentsel nüfusun sağlığını korumak • Kaynaklara ve hizmetlere eşit erişimi sağlamak • Kültürel ve sosyal çeşitliliği sürdürmek
<p>Sürdürülebilir Kentleşmenin Konuları: (Wheeler, 2004'den esinlenerek oluşturulmuştur.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Büyümenin denetlenmesi ve arazi kullanım planlaması, kaynak tüketimi • Kentsel tasarım • Konut • Ulaşım • Çevre koruma ve restorasyon • Enerji ve malzeme kullanımı • Yeşil mimarlık ve yapılaşma • Eşitlik ve çevresel adalet • Ekonomik gelişme • Nüfus • Kentsel hareketlilik • İstihdam • Katılım • Güvenlik • Sağlık 	
<p>Kentsel Sürdürülebilirliğe İlişkin Göstergelerin Temaları (Avrupa Vakfı'nın (European Foundation) Sürdürülebilirliğe Doğru Avrupa Kentler Ve Kasabalar Şartı / Charter Of European Cities & Towns Towards Sustainability, Aalborg Charter, 1994) esas alarak hazırladığı göstergeler)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kentsel metabolizma • Kaynak tüketimi • Kentsel hareketlilik • Ekonomik büyüme • Kentin açıkları • İstihdam • Çevresel ve sosyal harcamalar • Yurttaş katılımı • Kentsel güvenlik • Kamu sağlığı • Sosyal adalet • Küresel değişim 	

doğal kaynaklar ile altyapı ve teknoloji) ve kentsel dokular (çevresel kalite, sağlık, verimlilik, eşitlik, çeşitlilik, erişim kolaylığı ve öğrenme)” başlıkları altında ele alınabileceğini söylemektedir. Yukarıdaki tablolarda yer alan başlıkların, hemen hemen tüm disiplinlere ilişkin konuları içerdiği görülmektedir. Ancak bu çalışmanın bağlamı çerçevesinde konu başlıkları daraltılarak, konunun irdeleneceği yeni bir kapsam oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunu

Tablo: 3
Çalışma kapsamında kentsel sürdürülebilirliğin irdeleneceği konular.

<ul style="list-style-type: none"> • Kentsel yenileme ve gelişme • Kültürel ve sosyal çeşitlilik • Gürültü ve çevre kirliliğinin önlenmesi • Sürdürülebilir arazi kullanımı • Bioçeşitliliğin devamı • Sosyal katılım ve kültürlerarası etkileşim • Aidiyet ve güvenlik • Karma kullanım • Çevresel ve tarihi koruma • Kentsel tasarım kalitesi • Kamusal yeşil alanlara ve servislere kolay erişim ve kentsel hareketlilik • Sağlık ve rekreasyon • Eşitlik, çevresel adalet ve sosyal entegrasyonun sağlanması, katılım
--

yaparken, öncelikle benzer açılımlara referans veren başlıklar bir araya toplanmış, konunun ana eksenini dışında kalan başlıklar ise bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Kamusal mekân olarak meydanların kentsel sürdürülebilirlik bağlamında irdelenebilmesi için ölçütlerin belirlenmesinde, tarihi, kültürel, mekânsal ve sosyo-ekonomik konulara ait başlıkların, başat belirleyiciler olduğu kabulünden yola çıkarak, şu ana başlıklardan yararlanılmıştır (Tablo 3).

Bu kavramsal yaklaşımların devamında, Türk kenti bağlamında bir sürdürülebilirlik arayışında, Aru'nun (1998) çalışmasında ele aldığı gibi, özgün değere sahip kentlerde, morfolojik ve tipolojik analiz

çalışmalar paralelinde, kentsel gelişme dinamiklerinin planlanması son derece önemli olmaktadır. Kent kurgusunu şekillendiren sokak-meydan-konut-ticaret gibi dokuların kentsel kodlarının çözümlenmesiyle, özgün doku ile yeni eklemlenmelerin bütünselliğini bilimsel bir biçimde planlamak mümkün olabilecektir. Oktay (2009) da, buna ek olarak yine Türk kenti bağlamında, sürdürülebilirliğin sağlanmasında, kopukluk göstermeyen bütüncül kent formunun desteklenmesinin, kentsel akışkanlığı destekleyen dokuların tasarlanması, kentleşme ile doğanın bütünleştirilmesinin ve toplumsal gelişmenin önemini vurgulamaktadır. Özgün morfolojik yapıya sahip olan kentlerde bu analizler, biçimsel çözümlenmeden daha çok, ardındaki sosyal, kültürel, hukuki referansları ortaya koyması bakımından son derece anlamlı olmaktadır. Bu morfolojik çalışmalar, kentsel planlamada önemli bir rehber olabilmektedir (Kubat 2010).

3. Kentsel Mekân Olarak Meydan

Kentsel açık mekânlar olarak sokaklar ve meydanlar, insan hareketliliğinin izlendiği mekânlardır ve kentin organik birer parçasıdır. Bu konuda yapılan çalışmaların ortak noktasında², sosyal üretim olmaları, fiziksel, algısal ve sosyal gereksinimleri karşılama ve erişilebilir olma gibi özelliklerinin önemli yer tuttuğu görülmektedir.

Kent meydanları da bu doğrultuda, çeşitli amaçlarla toplanmaların izlendiği kamusal alanlar olarak her dönemde önemini korumuştur. Yunan kentinde agora biçiminde başlayan ve toplumun ticari, kültürel ve siyasi eylemlerinin izlendiği kamusal alan, Roma'da şahıslara ait olan alandan kesin olarak ayrılmıştır; bu dönemde daha çok 'temsili kamu'dan söz

etmek mümkündür (Habermas 2003, 59-60). Bugünkü anlamda kamusal-özel ayrımına ise ilk kez 17. yüzyılda rastlanmaktadır. 18. yüzyılda kentlerde, kamu serbestliğinin olduğu ve bağımsız sosyallik ağlarının kurulduğu parklar, büyük alanlar, kahvehaneler ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde bu yüzyılın kent pazarları da Ortaçağ dönemindekilerden, rekabet anlamında farklıdır (Sennett 2002, 32-34). Moderniteyle birlikte 'cemaat'ten 'toplum'a, 'cemaat üyesi'nden 'birey'e geçişle, bu alanlar, kentteki vatandaşların dinlenme, eğlenme ve rekreasyon gereksinimlerine cevap amacıyla ve modern kentin farklı işlevleri nedeniyle kent morfolojisinde ve yaşamında daha farklı bir yere sahip olmaya başlamıştır. Bu sürecin devamında yoğunlukla üzerinde çalışılan bir kentsel mekân olarak meydanlar ile ilgili çalışmaların ortak noktasında ise, kentsel morfoloji ve psiko-sosyal yaşam üzerinde önemli rollere sahip oldukları vurgusu yer almaktadır³. Bu vurguya ek olarak, 20. yüzyıl başlarında, ayrı bir disiplin olarak tanımlanan kentsel tasarım çalışmaları içinde, kentsel mekân kalitesini/başarısını tanımlamaya çalışan yaklaşımlar önemli yer tutmaktadır⁴: Örneğin Rossi (1965), kentsel mekânda belleğin önemini vurgularken, Norberg-Schulz (1980); toplumsal yaşam, kimlik, organizasyon boyutunu ele almış, Lynch (1981), kentsel imaj bağlamında incelemiş, Krier (1988, 17-24) ise kent mekânında, ticari ve kültürel hareketlerin önemini vurgulamıştır. Montgomery (1998) ise başarılı bir kentsel mekânda, hareket-imaj ve formun etkili olduğunu belirtmiştir. Kentsel mekâna ilişkin yapılan bu çalışmalarda, algısal, sosyal, fonksiyonel, sürdürülebilir, mekânsal, morfolojik, bağlamsal ve görsel özelliklerin gözetildiği görülmektedir (Carmona 1996). Biçimsel irdelemelerde ise,

² Lefebvre (1974, 26); sosyal üretim; Alexander (1977); yaşayan organizma; Norberg-Schulz (1981); kullanıcıların fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşılayan bir uzay parçası; Krier (1988); sokak ve meydanlar ana mekânlar; Madanipour (1999); fiziksel ve herkes tarafından da erişilebilir, bütünleştirici.

³ Zucker (1959); kamusal/ halka ait araziye psikolojik park yeri; meydan biçimleniş; Norberg-Schulz (1971); kentsel yapının en belirgin ve göze çarpan unsuru; Krier (1979); yapıların bir açık alan etrafında gruplanması ile oluşturulmuş, çoğu zaman sembolik anlamlarla yüklenmiş mekânlar; Moughtin (2003); varolan topografik özellikler ile önem taşıyan, koruma ve kalıcılık isteyen binalar, anıtlar arasındaki mekân; bir dış odadır ve çevreleme özelliği-çevreleme.

⁴ Bu konuda, metinde bahsedilen kaynaklara ek olarak şu eserlere bakılabilir: Jacobs (1961); Lynch (1981); Rowe ve Koetter (1975).

5 yürüyebilirlik, bağlantılılık, karışık kullanım ve çeşitlilik, karışık konutlaşma, kaliteli mimari ve kentsel tasarım, insan ölçeği, geleneksel komşuluk, düşük yoğunluk, küçük taşınacılık, sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi.

6 Tüm yerleşim alanları için ortak ilkeler (sürdürülebilirlik, karma kullanım, yakınlık, arazi strüktürü, okunabilirlik, gürültü kirliliğinin önlenmesi, kamusal açık alan, çocuk oyun alanları)
•Belli büyüklüklerdeki yerleşmeler için ayrı ilkeler.

7 İmaj ve kimlik, cazibe, konfor, esnek tasarım, mevsimlik strateji, kolay erişim, meydanın iç-dış kademeleri, meydana farklı noktalardan ulaşma, altyapı hizmetleri, ekonomik hareketlilik.

8 Bunun için şu kaynaklara bakılabilir: Aktüre (1978); Cerasi (2001); Özcan (2007); Tanyeli (1986); Yenen (1988).

meydanların, ‘pozitif-negatif mekân’, ‘pitoresk mekân’ veya ‘tipo-morfolojik ve yer’ kavramları üzerinden incelendikleri görülmektedir (Inceoğlu ve Aytuğ 2009).

Tüm bu nitelikleri ile kentsel mekân olarak meydanlar, psiko-sosyal, mekânsal ve ekolojik nitelikleri ile sürdürülebilir kentler için yaşamsal öneme sahiptirler ve “kamusal iletişim alanları olmaları, açık alanları farklılaştırmaları, estetik kaliteyi yükseltmeleri ve sağlıklı çevrelerin oluşmasına yardımcı olmaları ile kentin fiziksel boyutuna katkı yaparlar. Sosyal ve ekonomik rolleri ile iletişimi ve sosyal bütünüleştirmeyi sağlarken, demokrasinin gelişmesine yardımcı olur, ekonomik gelişime destek olurlar” (Akkar 2003).

Kentin imajına ve estetik yönüne vurgu yapmaları, aidiyet ve paylaşım fırsat tanımları ve kentte nirengi noktaları oluşturmaları nedeniyle de ayrıca estetik ve psikolojik rolleri bulunmaktadır. Bu nirengi noktalarında, toplumsal bellek ve kentin kimliği ile kurulacak etkileşimin kuvvetliliği, alanın ve kentin sahiplenilmesi ve korunması bakımından önem kazanmaktadır. Bu anlamda, toplumsal eylemlerin kentte yansıma bulduğu ortam olarak kamusal mekânlar, kent tarihi içinde dönemlere ve toplumların kendi dinamiklerine göre farklı biçimlerde yansıma bularak önemini bugüne dek taşımışlardır (Tablo 4).

1990’lı yıllardan itibaren mimar ve kent tasarımcılarının yanı sıra, kimi kurum-kuruluş ve organizasyonlar tarafından geliştirilen yaklaşımların söz konusu olduğu görülmektedir. Örneğin Yeni Kentleşme⁵ (New Urbanism, 1980-90’lar)⁶,

Essex Tasarım Rehberi (Essex Design Guide 2006), PPS (Project for Public Spaces)⁷ ve Avrupa Kamusal Mekân Ödülleri (European Prize for Urban Public Space 2000) gibi yaklaşımlarla, günümüz kentleri için son derece önemli olan erişim, sosyal adalet, kültürel etkileşim, demokrasi, sanatsal aktivitelere fırsat tanınması gibi özelliklerinin de ağırlık kazandığı görülmektedir. Tüm bunlardan hareketle, meydanların sürdürülebilir nitelikte olması için günümüz kent yaşamının gerekliliklerine bağlı olarak şu özellikleri barındırması gerektiği söylenebilir: İşlevsellik (fiziksel, sosyal, kültürel...), Biçimsel okunabilirlik (açık-kapalı-amorf...), Mekân kalitesi/başarısı (estetik, duygusal, algısal...), Ekolojik niteliği, Sürekliliği (mekânsal, tarihi, anlamsal...) ve Güncel küresel gereksinimleri karşılama becerisi (rekreasyon, katılım, yaya önceliği, bisiklet kullanımı...)

4. Türk Kentinde Kamusal Mekân ve Meydan

Osmanlı kent mekânı veya Türk kentleri üzerine bugüne dek yapılmış çalışmalar ve geliştirilmiş kent modellerine ilişkin çeşitli yaklaşımların⁸ ortak noktasında, Osmanlı kentinin mevcut kent modelleri ile açıklanmasının yeterli olmadığı yer almaktadır. Yıldırım’a (2000) göre, bu mantığı çözümlerken kentin kurgusunu toplumsal veriler bağlamında ele almak daha uygundur. Osmanlı kentinin toplumsal ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak geliştirdiği iki kurum olan “mahalle ve imaret” sitelerinin varlığı, meydan olgusunun hem toplumsal hem de fiziksel olarak biçimlenişini etkilemiştir (Cerasi 2001, 70). Vakıf esasına dayanan imaret siteleri, yani kamusal yapıların açık ve yarı açık mekânları aynı zamanda sosyal birleşmenin olduğu yerlerdir ve Osmanlı kentlerini diğer İslam kentlerinden ayıran

Tablo: 4
Kentsel alanların kentteki rolü ve anlamı

Sosyal ve ekonomik roller	İletişimi artırır
	Sosyal bütünüleştirmeyi destekler
	Öğrenerek toplumsal ve bireysel gelişmeyi destekler
Politik roller	Demokrasiyi besler
Ekonomik roller	Ticareti besler
Sembolik roller	Kent kimliğini yansıtır ve destekler
	Estetik kaliteyi yükseltir
Fiziksel roller	Kamusal iletişim alanlarıdır
	Kentsel mekân kurgusunu belirler
	Açık alanları farklılaştırır ve sağlıklı çevrelerin oluşturur
	Ekolojik olarak sağlıklı çevrelerin oluşmasında rol oynar

bir sistemdir; aynı zamanda kent bütününde konut alanlarının çevresinde geliştiği odak noktasıdır (Yenen 1988, 438-445). Kuban'a (1998, 60-63- 157) göre sosyal yaşamın daha çok çarşı ve cami etrafında şekillenmesi nedeniyle, külliyeler, İslam kentinin forumu gibi yorumlanabilir. Osmanlı toplumunun bu kendine has kamusal alan biçimlenişini, Yerasimos (1999, 10-14), İslam kentinde Batıdaki anlamı ile kamusal alandan söz edilemeyeceğini söyleyerek vurgulamaktadır. Tanyeli (1986), Türk kentinde Batı'daki gibi, en az üç yönden yapılarla sınırlanmış bir kentsel açık alan olarak ya da Rönesans'tan bu yana yapıldığı gibi, geometrik düzen ilkelerine bağlı bir mimari olgu olan meydandan bahsetmenin zor olduğunu ancak, meydanın 'bazı kentsel-toplumsal işlevlerin görülebilmesi için kent bütününe hizmet götüren bir açık alan' olarak tanımlanması durumunda, küçük ölçekli meydanın dışında, bir de kent meydanıyla karşılaşıldığını söylemektedir. Kent genelinde bu kamusal yapıların ortak mekânları dışında ise, bir kent meydanından çok, bir sokağın biraz genişlemesiyle ya da birkaç yolun kesişmesiyle oluşan bir açık alan olan ve dolayısıyla, 'amaçlanmamış' olan bir kentsel öğeden söz edilebileceğini söylemektedir. Bu durumda, birisi, ulaştırma ağındaki küçük 'şişmeler'den ibaret olan meydanlar ve diğeri de kent meydanı olarak adlandırılan büyük ölçekli açık alan söz konusudur. Türk kentindeki meydanlar Batı'dan, ancak tasarımlarının bir planlama eylemi sonucu oluşmamasıyla ayrılırlar. Bu alanlar kentte, etkinlik amacına göre, seyirlik oyunlar için, pazar yeri olarak veya sportif amaçlarla kullanılmıştır. Kuban (1998, 157), bu anlamda, "aynı zamanda bir dini yapıyla bütünleşmeyen, daha çok kentsel planlama ürünü

olan bugün anladığımız anlamda meydan yokluğu da bu döneme kadar uzanmaktadır" demektedir.

Osmanlı kentindeki bu meydan biçimlenişi, 19. yüzyılda Tanzimat ile başlayan modern kent planlama çalışmalarına dek süregelmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında "kentlere çağdaş görünüm vermek amacıyla ağırlık verilen yol açma işlemleri ve modernliğin kentsel ve mimari ikonları haline gelen park, spor tesisi ve halka açık rekreasyon alanları inşası" (Batur 1998, 214-215; Bozdoğan 2002, 91) gibi kısmi planlama çalışmalarından bahsedilebilir. Türkiye'nin kentleşme politikalarına bağlı olarak değişim gösteren meydanlar, özellikle yol açma, genişletme ve motorlu araç trafiği çalışmaları bağlamında 1950'li ve 1980'li yıllarda, önemli mekânsal ve anlamsal kırılmalar geçirmiştir. Bu yıllarda meydanların, trafik düğüm noktası olarak kentsel bir 'boşluk' haline geldiği gözlenmektedir. Bu boşluğun temelinde ise, kentsel kurgunun esasını oluşturan insan-mekân bağlantısının zayıflaması olduğu söylenebilir.

5. Meydanların Sürdürülebilirliğinin İrdelenmesi

5.1. Yöntem

Sürdürülebilirlik, soyut bir kavram olduğu için bu bağlamda yapılacak çalışmalarda önemli noktalardan biri, somut karşılıkların belirlenmesidir. Kentsel ölçekte yapılan bu çalışma kapsamında, topluma ait mekân oluşum sürecindeki kültürel kodların, gelecek nesillere ne şekilde aktarılacağına belirlenmesi, önemli bir noktadır. Meydan, hem kentsel mekân kalitesi bağlamındaki alt göstergeleri, hem sosyal bir mekân olarak sosyal göstergeleri ve hem de kentsel açık alan kalitesine ait göstergeleri taşıyan bir arakesitte yer almaktadır. Yukarıdaki kavramsal çalışmalardan gelen ortak yaklaşımlar doğrultusunda, aşağıdaki

tabloda özetlenen çalışma üzerinden irdeleme yapılacaktır (Tablo 5).

Çalışma kapsamında kentsel sürdürülebilirlik:	Kentsel alanların kentteki rolü ve anlamı
<ul style="list-style-type: none"> Günlük ve çevre kirliliğinin önlenmesi Sürdürülebilir arazi kullanımı Bioçeşitliliğin devamı Sosyal katılım ve kültürlerarası etkileşim Kültürel ve sosyal çeşitlilik Aidiyet ve Güvenlik Karma kullanım Kentsel yenileme ve gelişme Çevresel ve tarihi koruma Kentsel tasarım kalitesi Kamusal alana kolay erişim ve kentsel hareketlilik Sağlık ve rekreasyon Eşitlik, çevresel adalet ve Sosyal entegrasyonun sağlanması, katılım 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal roller: İletişimi artırır, Sosyal bütünleşmeyi destekler, Öğrenerek toplumsal ve bireysel gelişmeyi destekler Politik roller: Demokrasiyi besler Ekonomik roller: Ticareti besler Sembolik roller: Kent kimliğini yansıtır ve destekler, Estetik kaliteyi yükseltir Fiziksel roller: Kamusal iletişim alanıdır, Kentsel mekan kurgusunu /morfolojiyi belirler, Açık alanları farklılaştırır ve sağlıklı çevrelerin oluşturur, Ekolojik olarak sağlıklı çevrelerin oluşmasında rol oynar
<ul style="list-style-type: none"> Doğal çevre özellikleri Kentsel morfolojideki yeri Ulaşım ve erişim kolaylığı Tarihsel boyut ve bellek Kültürel ve sosyal çeşitlilik Katılım, demokrasi ve sosyal bütünleşme Ticaret Kentsel rekreasyon alanı Kentsel vista ve kent imaj/kimliği Aidiyet ve anlam <p>Kentsel mekan olarak meydana sürdürülebilirlik</p>	

Tablo 5
Çalışma kapsamında kentsel mekân olarak meydana sürdürülebilirliğin irdelemesi.

Tablo 6
Kentteki meydana sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesinde konuların açılımları.

Ana temalar		Arakesit
Fiziksel yapısına ilişkin göstergeler	←	<ul style="list-style-type: none"> Doğal çevre özellikleri Kentsel morfolojideki yeri:alanın fiziksel biçimi, sınırları, ada-parcel-yol ilişkileri Ulaşım ve erişim kolaylığı
Tarihi ve sosyo-kültürel yapısına ilişkin göstergeler	←	<ul style="list-style-type: none"> Tarihsel boyut ve bellek Kültürel ve sosyal çeşitlilik Katılım ve sosyal bütünleşme
İşlevsel yapısına ilişkin göstergeler	←	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Kentsel rekreasyon alanı olması, su ile ilişkisi
Estetik ve algısal yapısına ilişkin göstergeler	←	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel vista, kent imgesi Aidiyet ve anlam

Şekil 1

Üsküdar Meydanı genel görünüm (Kaynak: Şehrazat, K. (2008) "Marmaray Kazılarının Armağanı: Bir Antik Kent: Khrysopolis - Scutari (Üsküdar)", Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Sayı: 26).

Farklı modellerin ve evrensel çalışmaların sonucunda geliştirilen değerlendirmelerin ortak noktasında, bu çalışma kapsamında,

kentteki meydana sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesinde, konuların açılımları ise şu şekilde ele alınacaktır (Tablo 6). Bu açılımlar aynı zamanda, toplumsal ve mekânsal kodların hangi bağlamda sürdürülebileceğine dair izler taşımaktadır.

5.2. Alan Çalışması: Üsküdar Meydanı
Üsküdar Meydanı; İstanbul'un Asya ve Anadolu'ya açılan kapısı, aynı zamanda Boğaziçi'nin sonlanarak Marmara'ya açıldığı önemli coğrafi konumu nedeniyle her dönem için kentte önemli bir nirengi noktası olması, Osmanlı kent kurgusu içindeki meydan/kamusal alan mantığını aktaran ve kentsel değişimlerin izlendiği önemli bir alan olması, meydanın yer aldığı Boğaz parçasının doğal formu nedeniyle önemli peyzaja sahip olması ve

bugün, kentin hedeflediği 'Küresel Kent' niteliklerine paralel olarak Marmaray Tüp Geçit Projesi ile uluslararası öneme sahip bir değişimin daha eşliğinde olması nedeniyle alan çalışması olarak seçilmiştir (Şekil 1).

Geleneksel Dönemde (19. Yüzyıla Kadar) Meydan

Antik dönemde Damalis Limanı'na denk gelen alan zamanla, hem Bülbül Deresi ve Çavuş Dersi tarafından doldurulmuş hem de imparatorlar tarafından savunma amacıyla doldurulmuştur. Bu alan,

Osmanlı döneminde Mihrimah ve Yeni Cami yapımı sırasında da aynı akıbete uğramış, Cumhuriyet döneminde de rihtım genişlemeye devam etmiştir (Gül 1995). 16. ile 18. yüzyıl arasında, İskele Meydanı, Mihrimah Sultan Külliyesi (1547) ile birlikte İstanbul'un askeri ve ticari faaliyetlerinin kesişme noktasıdır (Işın 1995). Bu yüzyıllarda meydanın denizle ilişkisini kuran bugünkü Paşalimanı ile Haydarpaşa Limanı arasında yer alan çok sayıdaki iskele ve elli dükkânlı çarşı, meydanın işlevi ve sosyal yaşantısı hakkında fikir vermektedir (Konyalı 1977; Haskan 2001).

Bu dönemde Meydan'ın fiziksel yapısında, oluşum ve yaşam biçimini etkileyen egemen unsurun, topografya ve alanın kent içindeki konumunun olduğu gözlenmektedir. Kent kurgusu içinde, kamusal yapıların toplanma alanı olduğu şemaya uygundur; cami, çeşme ve ticaret örgüsü içinde dönemin kent morfolojisine uygun bir yapılanması vardır. Bu anlamda zaten meydanın şekillenmesinde itici güç olan erişim kolaylığı özellikle deniz ve kara yoluyla yoğun olarak sağlanmaktadır. İşlevselliğin, ticaret, ulaşım, dini amaçlı ve kamusal paylaşım alanı etrafında odaklandığı görülmektedir. İskelelerin sayısı ticari hareketliliğin bir göstergesidir. Deniz ile ilişki çok kuvvetlidir: Meydan, deniz -Avrupa yakası- Boğaziçi ve arkadaki çarşı-konut dörtgeni ile beslenmektedir. Meydanın denizle ilişkisini kuran çok sayıdaki iskele ve alana açılan Arasta Çarşısı, işlev ve sosyal yaşantı hakkında fikir vermektedir. Meydanın estetik ve algısal yapısına ilişkin, kentsel imajın çok kuvvetli olduğu, bu bağlamda alanın bir nirengi noktası olarak algılandığını, bu yüzyıllara ait kent panoramasını içeren gravür ve resim çalışmalarından izlemek mümkündür. Ticaret işlevi yanında, dini ve sosyal

hareketlilik, alanın yoğun olarak kullanmasını sağlamakta, bu durum, meydanın kent içinde önemli bir anlama sahip olduğunu göstermektedir.

19. Yüzyıl Ortalarından 1950'li Yıllara Kadar Meydan

19. yüzyılda modernleşme hareketleri ile değişen kent mekânı ve yaşam biçimleri, Üsküdar Meydanı'nı da etkilemiştir. Bu dönemde özellikle liman kentlerinde, vapur, tramvay gibi taşıma araçlarının ve farklı işlevlere sahip yeni binaların kente girmesiyle kent morfolojisi ve meydanların fiziksel ve sosyal kullanımı değişmiştir. 'Kamuya açık pazar kavramı'nın kente bu yüzyılda girmesiyle, yeni alanlar oluşturulmaya çalışılmıştır (Çelik 1998, 38). Yeni Cami'nin (1710) hafriyatından çıkan topraklarla doldurulan alan (Haskan 2001, 264) ve buraya yapılan III. Ahmet Çeşmesi (1728) buna bir örnektir. Aynı dönemde "Haydarpaşa'ya açılan demiryolu erişimi ile kervansaray ve hanlar, işlevlerini kaybetmişler, araba vapuru seferlerinin başlaması deniz ulaşımında değişime yol açmıştır; ancak halen Balaban İskelesi civarında 6 yalı, kahvehane ve kayıkhaneler" (Gül 1995, 37) ve çeşitli hanlar yer almaktadır (Haskan 2001, 1489). Değişen kent ve toplum yaşamının paralelinde, iskele-çarşı ağırlıklı olan küçük meydan, giderek boyutlarını aşmaya ve özgün işlevlerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Meydan için bir ölçek değişimi söz konusu olmuştur. 1930'lu yıllarda yapılan kent planlama çalışmaları ile kentin yol sistemi, araç trafiğine göre değişmiş, Üsküdar meydanı da Anadolu yakasının ana trafik düğüm noktası olarak düzenlenmiştir (Tapan 1998, 78-79). Mihrimah Sultan Külliyesi'nin kervansarayı 1930 yılında bahsedilen gelişmeler doğrultusunda yıkılmıştır (Haskan 2001, 979). Bu yıllarda Üsküdar'da tramvay işletmesine başlanmasıyla

meydan, bir erişim bölgesi olması özelliğini kuvvetlendirmiş ancak aynı zamanda bir önceki dönemden farklı olarak boyutlarını biraz daha aşmıştır. 1950'lerde karayollarına ağırlık verilmesiyle, yeni sahil yolları açılmış, meydanlar büyümüş, tarihi doku parçalanmaya başlamış ve böylelikle kentin mekânsal dili, başka bir kodlamayla yeniden oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak, 1950-53 yıllarında Şemsi Paşa rıhtımı yapılmıştır (Gül 1995, 37). Üsküdar Meydanı ise, bugünkü sınırlarına yakın boyuta ulaşmıştır: "Kent nüfusunun ve araç sayısının artması sonucunda trafik sıkışıklığına yol açtığı için 1961'de Avrupa yakasında, 1966'da da Anadolu yakasında tramvay ulaşımı seferden kaldırılmıştır" (www.iett.gov.tr). Arasta çarşısı ve Rum Mehmet Paşa (1470) vakfından olan elli dükkânlı çarşı⁹ da 1956 yılında yıkılmış ve meydan bugünkü sınırlarına yaklaşmıştır (Haskan 2001, 1461). Bu dönem için meydanın fiziksel yapısına ilişkin, meydanı tanımlayan fiziksel çevre elemanlarının, bazı kayıplara (kervansaray) rağmen hala belirleyici olduğu gözlenmektedir. Tramvay yolunun, plan düzleminde kesinti yaratmakla birlikte, insan hareketliliğini engellemediği, iskelelerin sayısından anlaşılmaktadır; fiziksel çevreye ilişkin örüntüler, bu dönem sonuna kadar hala kuvvetlidir. Tarihi ve sosyo-kültürel ve işlevsel yapısının bir önceki dönemdeki özelliklerini sürdürdüğü görülmektedir. Tarihi yapıların büyük çoğunluğu ayakta, bu anlamda fiziksel çevreye ilişkin belleğin devam ettiği görülmektedir. Meydanın işlevini sürdürdüğü, ancak modernleşme hareketlerinin etkisiyle ortaya çıkan yeni işletmelerin ve ulaşım tercihlerinin etkisiyle, ticari yoğunluğun göreceli olarak azaldığı, ulaşım hareketliliğinin arttığı

gözlenmektedir. Özellikle tramvay hattı ile alana taşınan insan sayısı ve buna bağlı olarak sosyo-kültürel hareketliliğin devam ettiği gözlenmektedir. Estetik ve algısal yapı bağlamında, alandaki simgesel göstergelerin ve anlamın, kısmi kayıp ve boşalmalara rağmen sürdürdüğü gözlenmektedir.

1950 ve 1980 Yılları Arasında Meydan
1973'de Boğaz Köprüsü'nün ve diğer çevre yollarının yapımı Üsküdar Meydanı'nı, Anadolu yakasının düğüm noktası olması sebebiyle doğrudan etkilemiş ve meydanın işlevi giderek, trafik düzenleyici biçime dönüşmüştür. "1986'da yapımına başlanan sahil yoluyla birlikte, 1987 sonbaharında Tekel depoları ve Balaban İskelesi'nden geriye kalan yapılar yıkılarak, meydan sınırları Şemsi Paşa Cami'ne kadar dayanmıştır" (Gül 1995, 38). Bu yıllarda, kentin gelişen yeni ihtiyaçları ve daha önce yapılmış olan yol açma işlemleri sırasında boşalan alanları için düzenlenen kentsel tasarım proje yarışmalarından biri olan, Üsküdar Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması düzenlenmiş ancak kazanan proje uygulanmamıştır.

Bu dönemdeki fiziksel yapıda, çevre sınırlayıcılarının belirgin biçimde çözülmeye başladığı, fiziksel çevredeki boşalmaların arttığı görülmektedir. Özellikle III. Ahmet Çeşmesi'nden Şemsi Paşa'ya doğru bazı yapı adaları yıkılmış, tramvay hattının kaldırılmasıyla motorlu araçlara ilişkin ilk düzenlemelerin izleri görülmeye başlamıştır. Otobüs seferlerinin de başlamasıyla (1946) da meydan, yoğun bir araç ve trafik ana ulaşım merkezi haline gelmiştir. Tarihi iskelelerin çoğunluğunun korunduğu, ancak araba vapur seferlerinin başlamasıyla, mekânsal kullanımın ve insanların denizle olan ilişkisinin dönüşmeye başladığı

⁹ Öküz Limanı, Büyük İskele, Kayık İskelesi, At Kayıklar İskelesi, Balaban, Çöp, Ayazma, Taşlıman, Salacak, Üsküdar Sarayı, Harem, Kavak.

Şekil: 2

gözlenmektedir. 1956'da Arasta Çarşısı ve Rum Mehmet Paşa Vakfı'ndan çarşının da yıkılmasıyla, meydanın önemli bir ölçek değişimi yaşadığı, kullanımının ve sınırlarının büyük ölçüde değiştiği görülmektedir (Şekil 2). Tarihi-sosyo-kültürel ve işlevsel yapının yukarıdaki fiziksel değişimlere paralel olarak, değiştiği görülmektedir. Yaşam biçiminde görülen değişimler etrafında, insanların bu mekânı kullanım amacı da değişmiştir. Bu tarihlere dek ticaret ve dini işlevlerle yaşayan meydan, bu işlevlerini yitirmiş, denizle olan ilişki dönüşmüş, ulaşım ve transfer noktası olarak yeni bir dil kazanmıştır. Bu anlamda, sosyal yaşama örüntü içinde olan meydan kurgusu çözülmüştür. Her ne kadar meydandaki tarihi yapıların çoğunluğu korunmuş olsa

Şekil: 3

da, alanı tanımlayan örüntünün çözülmesi, meydanın imajını değiştirmiştir.

1980'lerden Günümüze Dönüşümün Eşiğindeki Meydan

1990'lardan 2004 yılına kadar meydan, trafik düzenleyici rolü ve kullanım dışı büyüklüğü ile fonksiyonunu devam ettirmiştir. Trafik düğümünün ortasında kalan boş ada zaman zaman, farklı etkinlikler (kitap fuarı, ramazan çadırı vb.) amacıyla kullanılmakta ancak, alanın bu tür kullanımları da kamusal alan olarak, insanların vakit geçirdiği bir yer olmaktan çok, amaca yönelik kısa süreli işlevlerin karşılandığı geçici bir nokta olarak kullanılmıştır. Kentteki yeni ekonomik hareketliliklere, Üsküdar Meydanı'nın cevabı, daha çok ulaşım üzerinden olmuştur (Tokatlı ve Boyacı 1999). 2000'li yılların başında kentlerin vizyonlarının küreselliğe doğru çevrilmesi ve mekânsal stratejilere, uluslararası pazarın kaçınılmaz rekabet unsuru olarak önem verilmesi ile başlayan süreçte, İstanbul'un vizyonu da 'küresel kent adayı' olarak güncellenmiş, bununla birlikte, kent, önemli mekânsal stratejilere sahne olmuştur (Ataöv ve Osmay 2007). Bunların en önemlilerinden birisi de Marmaray Tüp Geçit Projesi'dir. Bu proje

Şekil: 4

Şekil: 2

Üsküdar Meydanı 1980'ler
(<http://www.antikaistanbul.com> [Erişim tarihi: Nisan 2103]).

Şekil: 3

Üsküdar Meydanı'ndaki antik dönem kalıntıları
(TAN G. 2006. "Üsküdar'ın Saklı Limanı", Atlas Dergisi, sayı 165, Aralık).

Şekil: 4

Üsküdar Kazı Alanı Vaziyet Planı (Karagöz, Ş. 2007. "Marmaray Projesi Üsküdar İstasyonu Arkeolojik Kurtarma Kazıları", İDOL Dergisi, sayı.34, s:2-15. www.arkeologladernegi.com [Erişim tarihi: Mart 2012])

1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı tadilatının İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Daire Başkanlığı tarafından hazırlanması, 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı teklifinin Büyükşehir Belediye Meclisine iletilmesi ve 16.06.2006 gün/1151 sayılı Meclis kararı ile tadilen uygun görülmesi ve 19.9.2006 tarihinde aynen onaylanması üzerine,
28.02.2007 tarihinde T.M.M.O.B. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin yürütmeyi durdurma talebi ¹
16.07.2008 tarihinde yürütmenin durdurulmasına karar verilmesinin ardından 03.09.2008 tarihinde Üsküdar Büyükşehir Belediye Başkanlığı vekilleri yürütmenin durdurulması kararına itiraz etmiş, İdarece Bölge İdare Mahkemesinde yapılan itiraz kabul edilerek 18.09.2008 tarihinde 2008/4617 sayılı kararla yürütmenin durdurulması kararı kaldırılmıştır.
18.12.2009 günlü ara kararı ile hazırlanan bilirkişi raporunun, Üsküdar Meydanı ve Çevresi Raylı Sistemleri ve Karayolu Entegrasyonları ile Kentsel Tasarım Projesine ilişkin 19.06.2006 tarihli 1/5000 ölçekli Üsküdar Meydanı ve Yakın Çevresi Nazım İmar Planı Tadilatının şehircilik ilkelerine, planlama tekniklerine ve hukuka uygun olduğu yönünde olması sonucu, davanın reddine karar verilmiştir.
31.12.2009 tarihinde karar Mimarlar Odası tarafından temyiz edilmiştir. ²
1/1000 Uygulama İmar planı için de, 15.04.2009 tarihinde ikinci kere yapılan keşif raporunda dava konusu işlemin Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik hükümlerinde belirlenen temel amaçla örtüşmekte olduğu, Marmaray Projesi'nden zorunlu olarak gelen araç-insan yoğunluğunun farklı düzlemlerde yapılan düzenlemelerle çözümlenmeye çalışıldığı, ulaşım amaçlı yapılan zorunlu işlevsel değişikliklerde yapı yoğunluğunun artırılmadığı, anılan plan kararları ile alana ilişkin işlevsel değişikliklerin genel anlamda kent biliminin temel esaslarına uygun olduğu, kamu yararı taşıdığı ve üst ölçekli planlara uygun olduğu görüşü belirtilmiştir. İstanbul 2. İdare Mahkemesi'nin 22.10.2009 günlü kararı ile davanın reddine karar verilmesi,
31.12.2009 tarihinde bu kararın karar Mimarlar Odası tarafından temyiz edilmesi ³
1/5000-1000 ölçekli "Üsküdar Meydanı ve Yakın Çevresi Nazım ve Uygulama Planları Revizyonu" 20.06.2010 tarihinde onaylanması ⁴
İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 07.01.2010 tarih/ 2329 sayılı görüşü sonrası, 1/5000 ve 1/1000 ölçekli plan paftaları 21.06.2011 tarihinde Büyükşehir Belediye Başkanınca aynen onanmıştır. ⁵
Bugün yürürlükte olan projeler, aynı tarihli planlardır.

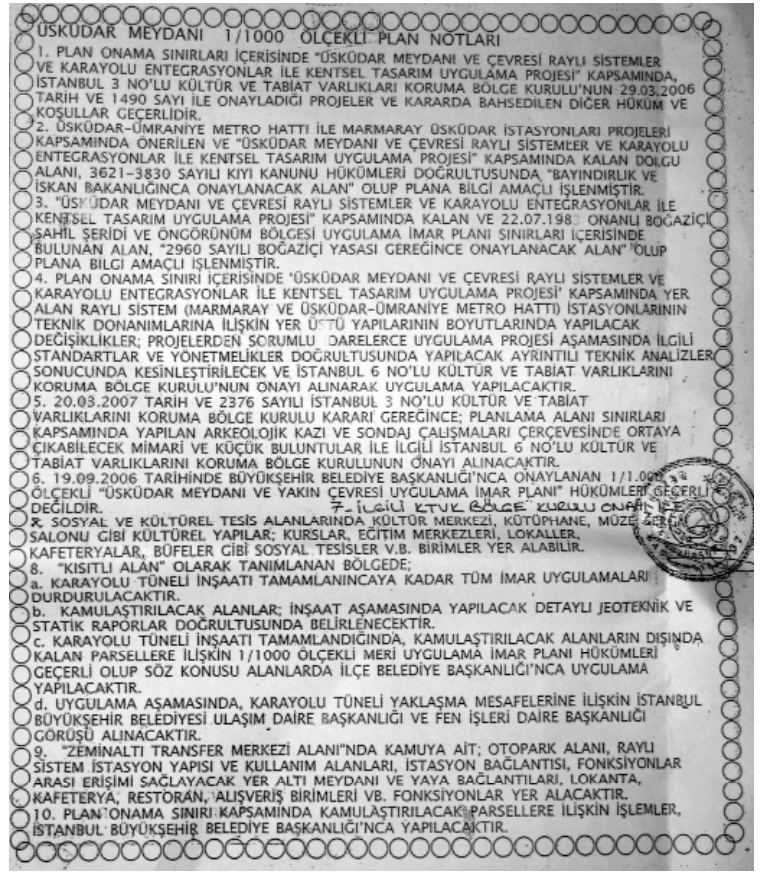
Tablo: 7
Üsküdar Meydanı ve Çevresi Raylı Sistemler ve Karayolu Entegrasyonları ile Kentsel Tasarım Uygulama Projesi ile ilgili olarak, önerildiği 2006 tarihinden bugüne geçen süreç.

ile birlikte, Meydan da yeniden ele alınmaktadır. Buna göre; "Üsküdar Meydanı ve çevresini kötü yapılaşmadan arındırmayı da hedefleyen proje, tarihi semtin hem çehresini hem de kaderini değiştirecek; trafik tamamen yerin altına alınırken, devasa bir otopark Üsküdar'ın trafiğine soluk aldracak. Üsküdar için yaya alanları düzenlenerek, Üsküdar- Ümraniye Metro Hattı ve Marmaray Hattı'nın Üsküdar İstasyonu'nda yaya entegrasyonu sağlanacaktır" (www.ibb.gov.tr). Marmaray Tüp Geçit Projesi çalışmaları sırasında, kentin ve dünya kültür tarihinde önemli kazanımlara sahne olan Yenikapı ve Üsküdar Meydanı'nın, antik dönem liman kalıntılarına sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Şekil 3 ve 4). Üsküdar'daki liman ve diğer yapı kalıntıları ile ilgili yapılan kazı çalışmaları 2004 yılında başlamış ve 2009 yılında sonuna doğru gelmiştir (Karagöz 2007).

Marmaray Tüp Geçit Projesi kapsamında Üsküdar Meydanı'nın yakın çevresinde de çeşitli yıkım ve işlev değişikliklerini içeren önemli değişiklikler öngörülmektedir. Bu kapsamda, çok farklı tartışmalara zemin yaratan Üsküdar Meydanı ile ilgili proje süreci özet olarak aşağıda verilmiştir (Tablo 7).

1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı tadilatının İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Daire Başkanlığı tarafından hazırlanması, 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı teklifinin Büyükşehir Belediye Meclisi'ne iletilmesi ve 16.06.2006 gün/1151 sayılı Meclis kararı ile tadilen uygun görülmesi ve 19.9.2006 tarihinde aynen onaylanması üzerine, 28.02.2007 tarihinde T.M.M.O.B. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin yürütmeyi durdurma talebi (www.mimarist.org/arsiv/belgedocs/uskudaruygulama.doc) 16.07.2008 tarihinde yürütmenin durdurulmasına karar verilmesinin ardından 03.09.2008 tarihinde Üsküdar Büyükşehir Belediye Başkanlığı vekilleri yürütmenin durdurulması kararına itiraz etmiş, İdarece Bölge İdare Mahkemesi'nde yapılan itiraz kabul edilerek 18.09.2008 tarihinde 2008/4617 sayılı kararla yürütmenin durdurulması kararı kaldırılmıştır.

18.12.2009 günlü ara kararı ile hazırlanan bilirkişi raporunun, Üsküdar Meydanı ve Çevresi Raylı Sistemleri ve Karayolu

Entegrasyonları ile Kentsel Tasarım Projesi'ne ilişkin 19.06.2006 tarihli 1/5000 ölçekli Üsküdar Meydanı ve Yakın Çevresi Nazım İmar Planı Tadilatı'nın şehircilik ilkelerine, planlama tekniklerine ve hukuka uygun olduğu yönünde olması sonucu, davanın reddine karar verilmiştir.

31.12.2009 tarihinde karar Mimarlar Odası tarafından temyiz edilmiştir (*Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Derdest Davalar Raporu-1 2009.*).

1/1000 Uygulama İmar Planı için de, 15.04.2009 tarihinde ikinci kere yapılan keşif raporunda dava konusu işlemin Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik hükümlerinde belirlenen temel amaçla örtüşmekte olduğu, Marmaray Projesi'nden zorunlu olarak gelen araç-insan yoğunluğunun farklı düzlemlerde

yapılan düzenlemelerle çözümlenmeye çalışıldığı, ulaşım amaçlı yapılan zorunlu işlevsel değişikliklerde yapı yoğunluğunun artırılmadığı, anılan plan kararları ile alana ilişkin işlevsel değişikliklerin genel anlamda kent biliminin temel esaslarına uygun olduğu, kamu yararı taşıdığı ve üst ölçekli planlara uygun olduğu görüşü belirtilmiştir. İstanbul 2. İdare Mahkemesi'nin 22.10.2009 günlü kararı ile davanın reddine karar verilmesi, 31.12.2009 tarihinde bu kararın Mimarlar Odası tarafından temyiz edilmesi (*Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Derdest Davalar Raporu-1, 2009.*).

1/5000-1000 ölçekli Üsküdar Meydanı ve Yakın Çevresi Nazım ve Uygulama Planları Revizyonu 20.06.2010 tarihinde onaylanması (*Meclis Kararı 2011.*)
İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun

Şekil: 5
20.06.2010 tarihli
Üsküdar Meydanı ve
Yakın Çevresi Revizyon
Uygulama İmar Planı ve
Plan Notları. Ölçek:
1/1000.

Şekil: 6
Meydanın Marmaray Üsküdar İstasyonu açıldıktan sonraki durumu. (İ. Özbek Eren, Mayıs 2014).

07.01.2010 tarih/2329 sayılı görüşü sonrası, 1/5000 ve 1/1000 ölçekli plan paftaları 21.06.2011 tarihinde Büyükşehir Belediye Başkanı'nca aynen onanmıştır (Meclis Kararı, 2011).

Bugün yürürlükte olan projeler, aynı tarihli planlardır.

Bugün, Üsküdar Meydanı için söz konusu olan Kentsel Tasarım Projesi ile ilgili olarak yayınlanmış bilgi ve belgelerin kısıtlılığı¹⁰ ve projeye ait Marmaray Üsküdar İstasyonu ve önündeki sahil şeridinin genişletilmesi dışında, başka bir uygulama yapılmamış olması nedeniyle, bu çalışmada, söz konusu proje üzerinden irdeleme, ancak, bu veriler üzerinden yapılabilmektedir (Şekil 5).

Bahsedilen aktarma istasyonu, 29 Ekim 2013 tarihinde kullanıma açılmıştır. Bu kullanım ile birlikte kentteki sosyo-mekânsal günlük hareketlilik bu noktada yoğunlaşmış ve meydanın kullanımında farklı bir ağırlık noktası oluşmuştur (Şekil 6). Marmaray'ın ilk 6 ayında taşıdığı yolcu sayısı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2013 yılı sonu itibarıyla açıklanan 14 milyon 160 bin 467 olan İstanbul nüfusunun 1,5 katına ulaşmıştır. İlk 6 ayda Marmaray ile 21 milyon 353 bin 339 yolcu taşınmıştır. Ayrılıkçeşme, Üsküdar, Sirkeci, Yenikapı ve Kazlıçeşme

istasyonlarında hizmet veren Marmaray'ın, 6 ayda en çok yoğunluk yaşanan istasyonları, % 25'er oranla Ayrılık Çeşmesi ve Üsküdar olmuştur. Yolcuların diğer istasyonları tercih etme oranı ise Yenikapı % 19, Sirkeci % 18, Kazlıçeşme % 13 olarak gerçekleşmiştir (www.aa.com.tr).

Üsküdar Meydanı için, 1980'lerden günümüze dek yaşanan değişimleri şu şekilde özetlemek mümkündür:
Fiziksel yapı: Sahil yolu ve buna bağlı gerçekleşen önemli yıkımlarla başlayan meydanın sınırlarına ait değişimin bugüne dek devam ettiği görülmektedir. Meydanın deniz ile olan ilişkisi kopuk, aynı zamanda meydanın ana formunu belirleyen topoğrafyaya ait verilerden bağımsız bir biçimde ilerlemektedir. Alana çeşitli biçimlerde ulaşım kolaylığı olmakla ve çok yoğun bir insan hareketliliğine sahip olmakla birlikte, mekânsal olarak deneyimlenmesi mümkün olamamaktadır.
Tarihi ve sosyo-kültürel yapı: Meydanı çevreleyen tarihi yapılardan camiler, işlevlerini ve kullanım özelliklerini devam ettirmektedirler. Çeşme, işlevsizdir ve bekleme noktası olarak rol oynamaktadır. Bu anlamda bir nirengi noktası özelliğine sahip olmakla birlikte, meydanın deneyimlenmesine bir katkısı yoktur. Alanda uzun süreli bir yaşantı yoktur, ana işlevi ulaşım olması nedeniyle, insanlar bu mekânı kültürel anlamda

¹⁰ Bu konuda eldeki belgeler şunlardır:
•<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Documents/KentselDonusumveMeydanlar/meydan/uskudar/uskudar.htm>,
•Üsküdar Belediyesi'nin web sayfasındaki tanıtım filmi /animasyonu,
•1/5000 ve 1/1000 ölçekli plan paftaları 21.06.2011 tarihinde Büyükşehir Belediye Başkanı'nca onaylanmış olan 20.06.2010 tarihli Üsküdar Meydanı ve Yakın Çevresi Revizyon Uygulama İmar Planları ve bu plana ait notlar.

Göstergeler		16-17. 18. Yüzyıllarda ve 19. Yüzyıl Ortalarına Kadar Meydan
Fiziksel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Doğal çevre özellikleri Kentsel morfolojideki yeri: alanın fiziksel biçimi, sınırları, adaparsel-yol ilişkileri Ulaşım ve erişim kolaylığı 	<p>Meydan'ın oluşum ve yaşam biçimini etkileyen egemen unsurun, topografya ve alanın kent içindeki konumunun olduğu gözlenmektedir.</p> <p>Kent kurgusu içinde, kamusal yapıların toplanma alanı olduğu şemaya uygundur; cami, çeşme ve ticaret örgüsü içinde dönemin ket morfolojisine uygun bir yapılanması vardır.</p> <p>Bu anlamda zaten Meydan'ın şekillenmesinde itici güç olan erişim kolaylığı özellikle deniz (Boğaziçi ve Tarihi Yarımada ile) ve kara yoluyla yoğun olarak sağlanmaktadır.</p>
Tarihi ve sosyo-kültürel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Tarihsel boyut ve bellek Kültürel ve sosyal çeşitlilik Katılım ve sosyal bütünleşme 	 <p>Bu döneme ait, yazılı ve görsel belgelerden, sosyo-kültürel bileşenlere ait unsurların egemen olduğu gözlenmektedir. Bu noktada 19. yüzyıl ortalarına kadar, tarihi ve sosyo-kültürel bellek izlerinin sürdürüldüğü görülmektedir.</p> <p>Sosyal ekseninde, karma kullanımın belirleyiciliği sözkonusudur. Ticari faaliyetin yoğunluğu, bu katılım boyutunu beslemektedir. Ancak sosyal yaşamdaki bu katılımı, dönemin kendi dinamiklerinden kaynaklanan nüfusun belli kesiminde (erkek) yoğunluk görülmektedir.</p>
İşlevsel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Kentsel rekreasyon alanı olması, su ile ilişkisi 	<p>Meydan, ticaret, ulaşım, dini amaçlı ve kamusal paylaşım alanı olarak kullanılmaktadır. İskelelerin sayısı ticari hareketliliğin bir göstergesidir.</p> <p>Deniz ile ilişki çok kuvvetlidir; Meydanın yaşamsallığı deniz -Avrupa yakası ve Boğaziçi ile olan yoğun ticari faaliyetler ve meydana bağlı arkadaki çarşı dörtgeni ile beslenmektedir.</p>
Estetik algusal yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel vista, kent imgesi Aidiyet ve anlam 	<p>Kentsel imaj çok kuvvetlidir, bunun en belirgin göstergesi, bu yüzyıllara ait İstanbul panoramasını içeren gravür ve resim çalışmalarındaki ana temalardan biri olan Anadolu yakasına ait çalışmalarda, Meydan'ın nirengi noktası olarak yoğunlukla çalışılmış olmasıdır.</p> <p>Meydanı deneyimleyenler için, ticari ve önemli bir nirengi noktası oluşturmasının yanında, dini işlevi ve yaya hareketliliği ile önemli bir yaşantı alanı olduğu gözlenmektedir. Aynı zamanda, kentte önemli bir nirengi noktası olması, kent içinde de önemli, bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır.</p>

kullanılmamaktadırlar. Bu doğrultuda, sosyal bir bütünleşme de gözlenmemektedir.

İşlevsel yapı: Meydanda bugün ticaret işlevi yoktur, meydanın ana işlevi ulaşım/transer noktası olmasıdır. Herhangi bir rekreatif özelliğe sahip değildir, yayaların deniz ile olan ilişkisi kopuktur, tek bağlantı nedeni deniz

ulaşımına erişimdir. Meydana ilişkin erişim işlevi yanı sıra, Marmaray Projesi'nin dünyada önemli uygulamalardan biri olması nedeniyle, meydana ait tarihi, kültürel ve coğrafi özellikleri dışında, sadece bu proje bağlamında 'anı mekânı' olarak fotoğraf ile belgeleme amaçlı da kullanıldığı görülmektedir (www.aa.com.tr).

Tablo: 8
Üsküdar meydanının kentsel sürdürülebilirlik bağlamında irdelenmesi.

Göstergeler		19. Yüzyıl Ortalarından 1950'li Yıllara Kadar Meydan
Fiziksel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Doğal çevre özellikleri Kentsel morfolojideki yeri: alanın fiziksel biçimi, sınırları, ada-parsel-yol ilişkileri Ulaşım ve erişim kolaylığı 	 <p>Meydan'ı çevreleyen ve tanımlayan fiziksel çevre elemanları, bazı kayıplara rağmen (Mihrimah Sultan Külliyesi Kervansarayı) hala belirleyicidir. III. Ahmet Çeşmesi ile Mihrimah Sultan Camisi arasında Hakimiyet-i Milliye Caddesi'ne bağlanan tramvay yolu (Üsküdar-Kısıklı Hattı 1928)¹ Meydan'ı plan düzleminde iki parçaya bölüyor olmakla birlikte, yaşamsal boyutta meydanın işlevini engellemediği belgelerden ve hala iskelelerin sayısından ve hareketliliğinden anlaşılmaktadır. Fiziksel çevreye ilişkin örtüntüler kuvvetlidir.</p>
Tarihi ve sosyo-kültürel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Tarihsel boyut ve bellek Kültürel ve sosyal çeşitlilik Katılım ve sosyal bütünleşme 	<p>Tarihi yapıların Kervansaray dışında, büyük çoğunluğu ayakta, bu anlamda fiziksel çevreye ilişkin belleğin devam ettiği görülmektedir. Meydan'ın işlevini, ilk oluştuğu zamandan itibaren sürdürdüğü gözlenmekte, ancak ulaşım ile ilgili düzenleme nedeniyle ve Tanzimat dönemi modernleşme hareketlerinin etkisiyle iskele meydanlarında görülen yeni işletmelerin Üsküdar Meydanı'na da yansıdığı ve buna bağlı olarak, 16.-17. yüzyıllardaki yazılı ve görsel belgelerden izlenen ticari yoğunluğun, görece olarak azaldığı gözlenmektedir. Ancak halen, iskelelerin hareketliliği ve Meydan'ın arkasındaki ticari faaliyetlerin yoğunluğu, Meydan'a yansımaktadır. Bu anlamda sosyal hareketliliğin arttığı görülmektedir. Buna ek olarak tramvay hattının, semtin daha önce erişimin zor olduğu bölgelerinden diğer insanların da buraya kolay erişimini sağlaması nedeniyle, kültürel hareketliliğin devam ettiği gözlenmektedir.</p>
İşlevsel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Kentsel rekreasyon alanı olması, su ile ilişkisi 	
Estetik ve algısal yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel vista, kent imgesi Aidiyet ve anlam 	<p>Kentsel boyutta Meydan'ın simgesel göstergelerin bazı kayıp ve boşalmalara rağmen sürdürdüğü gözlenmektedir. Bu anlamda Meydan'ın kent içindeki anlamı da devam etmektedir.</p>

Tablo: 9
1933'de Üsküdar Meydanı.
Kaynak: Jacques Pervititch
Sigorta Haritalarında İstanbul,
Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Estetik ve algısal yapı: Meydandaki tarihi yapılar, kent bütünü içindeki etkisini sürdürmekte, ancak bu imaj alanın 'yaşayan bir yer' olmasını sağlayamamakta, geçiş alanı olarak kullanılan meydan, yaşayanlar için de aidiyet geliştirici özellik taşıyamamaktadır.

Tüm bu süreç ve analizler, Tablo 8'de özetlenmiştir.

5.3. Sonuçlar

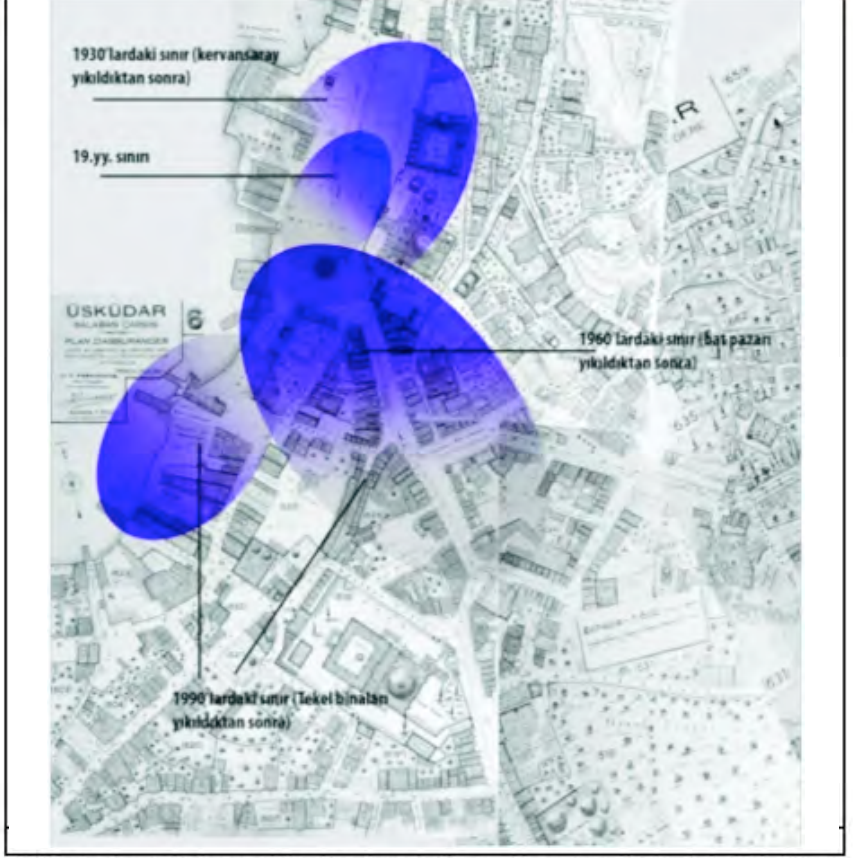
Bu makale kapsamında, gündemdeki Üsküdar Meydanı ve Yakın Çevresi Uygulama İmar Planı henüz uygulanma aşamasında olduğu için, olası sonuçlar

Göstergeler		1950 ve 1980 Yılları Arasında Meydan	
Fiziksel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Doğal çevre özellikleri Kentsel morfolojideki yeri: alanın fiziksel biçimi, sınırları, ada-parsel-yol ilişkileri Ulaşım ve erişim kolaylığı 		
Tarihi ve sosyo-kültürel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Tarihsel boyut ve bellek Kültürel ve sosyal çeşitlilik Katılım ve sosyal bütünleşme 	<p>Bu dönemde, Meydan'ın çevresel sınırlayıcıları belirgin biçimde çözülmeye başlamıştır. Meydan'ı sınırlayan fiziksel çevrede yer yer boşalmaların arttığı görülmektedir. Özellikle III. Ahmet Çeşmesin'nden Şemsi Paşa'ya doğru bazı yapı adalarının yıkıldığı görülmektedir. Meydan'daki tramvay hattı kalkmış (1966), yer yer girmeye başlayan motorlu araçlara ilişkin ilk düzenlemelerin izleri görülmeye başlamıştır. Ancak tarihi iskelelerin çoğunluğunun korunduğu görülmektedir.</p> <p>1960'lı yıllarda, kente motorlu araç trafiğinin girmesinin, Meydan'ın ana karakterini, kullanımını ve sınırlarını büyük ölçüde değiştirdiği görülmektedir. Araba vapur seferlerinin başlamasıyla, Meydan'ın mekansal kullanımının ve insanların denizle olan ilişkisinin dönüşmeye başladığı gözlenmektedir.</p> <p>Otobüs seferlerinin de başlamasıyla (<i>Üsküdar-Kısıklı Hattı 1946</i>)¹ da Meydan, yoğun bir araç ve trafik ana ulaşım merkezi haline gelmiştir.</p> <p>1956'da Arasta Çarşısı ve Rum Mehmet Paşa vakfından çarşının da yıkılmasıyla, Meydan önemli bir ölçek değişimi yaşamıştır.</p>	
İşlevsel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Kentsel rekreasyon alanı olması, su ile ilişkisi 		
Estetik ve algısal yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel vista, kent imgesi Aidiyet ve anlam 	<p>Kentsel imajın büyük oranda değiştiği görülmektedir. Her ne kadar Meydan'daki tarihi yapıların çoğunluğu korunmuş olsa da, alanı tanımlayan kentsel mekana ait örüntünün çözümlenmesi, Meydan'ın imajını değiştirmiştir.</p>	

üzerinden yorum yapmak, bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Ancak, projedeki ilke kararlarına (araç trafiğinin yer altına alınması, alanın yayalaştırılması) sadık

kalınacağı beklenmekte ve bu bağlamda kısmi değerlendirmeler yapılabilmektedir. Buradan yola çıkarak, bu çalışma kapsamında, geçmişten bugüne, Üsküdar

Tablo: 10
Üsküdar Meydanı Planı.
Kaynak:
1986 tarihli Üsküdar
Belediyesi Nazım İmar
Planı

Göstergeler		1980'lerden Günümüze Dönüşümün Eşiğindeki Meydan
Fiziksel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Doğal çevre özellikleri Kentsel morfolojideki yeri: alanın fiziksel biçimi, sınırları, ada-parsel-yol ilişkileri Ulaşım ve erişim kolaylığı 	 <p>1986'da yapılmaya başlanan sahil yolu ve buna bağlı gerçekleşen önemli yıkımlarla (Tekel Depoları ve Balaban İskelesi'nden geriye kalan yapılar) Meydan'ın sınırları, Şemsi Paşa Camisi'ne kadar uzanmıştır. Bu tarihlerdeki değişimlerin bugüne dek devam ettiği görülmektedir. Meydanın deniz ile olan ilişkisi kopuktur. Aynı zamanda tarihsel süreçten gelen meydanın ana formunu belirleyen topoğrafik verilerden bağımsız bir forma sahiptir. Meydana çeşitli biçimlerde ve noktalardan ulaşım kolaylığı olmakla birlikte, meydanın mekânsal olarak deneyimlenmesi mümkün olamamaktadır.</p>
Tarihi ve sosyo-kültürel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Tarihsel boyut ve bellek Kültürel ve sosyal çeşitlilik Katılım ve sosyal bütünleşme 	<p>Meydanı çevreleyen tarihi yapılardan camiler, işlevlerini ve kullanım özelliklerini devam ettirmektedirler. Çeşme, işlevsizdir ve bekleme noktası olarak rol oynamaktadır. Bu anlamda bir nirengi noktası özelliğine sahip olmakla birlikte, Meydan'ın deneyimlenmesine bir katkısı yoktur. Meydanda, uzun süreli bir yaşantı yoktur, ana işlevi ulaşım olması nedeniyle, insanlar bu mekânı kültürel anlamda kullanmamaktadırlar. Buna paralel olarak sosyal bağlamda bir bütünleşme veya etkileşim gözlenmemektedir.</p>
İşlevsel yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Kentsel rekreasyon alanı olması, su ile ilişkisi 	<p>Meydanda bugün ticaret işlevi yoktur, meydanın ana işlevi ulaşım ve transfer noktası olarak trafiği düzenlemesidir. Herhangi bir rekreatif özelliğe sahip değildir, yayaların deniz ile olan ilişkisi kopuktur, tek bağlantı nedeni, deniz ulaşımına erişimdir.</p>
Estetik ve algısal yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel vista, kent imgesi Aidiyet ve anlam 	<p>Meydanı çevreleyen tarihi yapılar, kent bütünü içinde baskın etkisini sürdürmektedir. Ancak bu imajın kuvveti, yaşayan bir yer olmasını sağlamaya yetmemekte, geçiş alanı olarak kullanılan meydan, çevrede yaşayanlar için bir aidiyet besleyen özellikle taşımamaktadır.</p>

Tablo 11:

1950'lerde Meydan. Kaynak: <http://www.eskiistanbul.net/cumhuriyet/cumhuriyet3.htm> (Erişim tarihi: Nisan 2009)

Meydan'ın sürdürülebilirliği konusundaki değerlendirmeler fiziksel, tarihi ve sosyo-kültürel, işlevsel, estetik ve algısal yapısı bağlamında şu şekilde özetlenebilir:

5.3.1. Meydandaki Süreksizlikler

•Geçmişten bugüne gelen en önemli sorun, içinde şekillendiği toplum yapısının ve mekân oluşum mantığının değişmiş olmasıdır. Kentteki çeşitli değişim süreçlerinin yol açtığı mekânsal ve işlevsel hareketler, meydanın zaman içinde anlamını kaybetmesine yol açmıştır. Bu anlam kaybı, toplumun ve kentin belleğinde bir süreksizliğe yol açmış, dönem dönem yapılan düzenleme çalışmaları, meydanın daha çok fiziksel kullanımına yönelik olmuştur. Toplumsal gereksinimlerle ve meydanın bağlamını kuran diğer işlevsel, ticari, kültürel öğelerle tam olarak örtüşemeyen bu düzenlemelerin yol açtığı süreksizlikler bugüne dek uzanmıştır. Alan ve hemen arkasında yer alan tarihi külliyeler, çarşı ve konut alanları ile olan bağlantı da bu doğrultuda eksik kalmış, bir bütünleşme sağlanamamıştır (Şekil 7).

•Meydan geçmişte, sosyal ve ekonomik açıdan yoğun olarak kullanılırken, bugün yoğun bir insan ve araç hareketliliği içermekte, ancak ağırlıklı bir yerden başka bir yere ulaşma amacıyla kullanılmaktadır. Kentin en yoğun yolculuk hareketine sahip alanlarından biri olarak¹¹ meydan, kentsel açık alan olarak da değerlendirilmemekte, aksine ulaşım ağının düğümlendiği bir 'transfer' noktası görevi görmekte ve bu işlev dışında kent yaşamında başka bir işleve sahip değildir. Kamusal alana ait "zorunlu-zorunlu olmayan ve isteğe bağlı sosyal aktiviteler" olarak üç grupta ele alınan yaşantı biçimlerinden, burada sadece zorunlu olanı gözlenmektedir (Gehl,

aktaran Erdönmez ve Akı 2005).

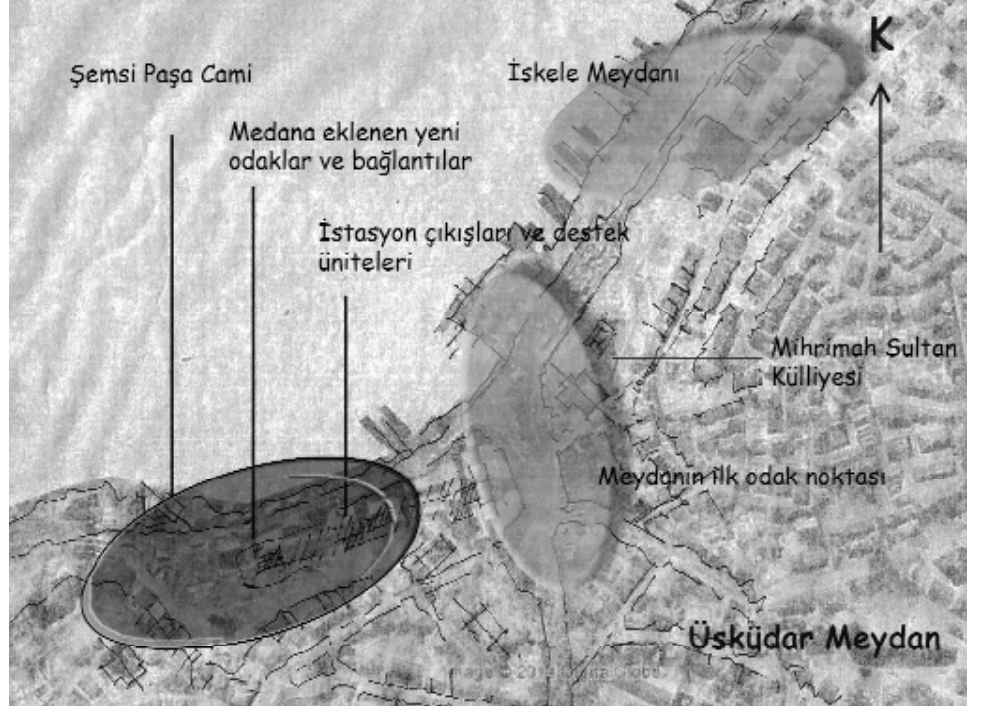
- Meydan, bugün bir kentsel nirengi noktası olmakla birlikte, sosyal katılım alanı değildir.
- Bu durum mekânın, sadece içinden geçilen ve yaşanılmayan bir 'boş alan' olarak kalmasına yol açmaktadır. Meydan, kent sakinleri için yaşanılan bir yer olarak değil, içinden geçilen bir boşluk olarak kullanılmaktadır.
- Meydana bağlanan trafik yollarının yarattığı gürültü ve fiziksel kirlilik, hem tarihi yapılar için hem de alanı kullanan insanlar için olumsuz etki yaratmakta, kentsel kimlik değerinde süreksizlik oluşturmaktadır.
- Meydanı tanımlayan fiziksel çevreye ait örüntülerin ve sınırlayıcıların çözülmesi, mekânın deneyimlenmesinde ve algılanmasında önemli bir engel oluşturmaktadır. Buna ek olarak, yeni proje kapsamında önerilen kamusallaştırma ve yıkımların yaratacağı yeni 'boşluk'lar ve insan-bina-sokak ölçeğindeki değişimlerle oluşabilecek anlam kayıpları da, önemli bir tehlikeye işaret etmektedir.

5.3.2. Meydana İlişkin Sürdürülebilir Nitelikler

- Alanın sahip olduğu stratejik-coğrafi konumu, tarihi ve kültürel birikimi ve arkasındaki çarşı-konut alanları ile olan bağlantısı mekânın sosyo-kültürel sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli potansiyellerdir.
- Coğrafi konumu ve peyzajı ile kent için önemli bir nirengi noktası oluşturma özelliği devam etmekte, üstelik buna, çeşitli tartışmalarıyla birlikte, Tüp Geçit Projesi çalışmaları sırasında ortaya çıkan, dünya kültür tarihine ait kalıntılar da eklenmiştir. Antik Liman'ın kentsel yaşama katılmaması önemli bir kayıp

¹¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (2011) de belirttiğine göre, il genelinde yolculuk hareketleri İstanbul Boğazı ile sınırlanmakta ve büyük oranda yaka içinde tamamlanmakta, Asya yakasında ise Kadıköy, Üsküdar ve Ümraniye ilçelerinde yoğunlaşmaktadır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2011, 7).

Şekil: 7
29 Ekim 2013 tarihinde Marmaray Üsküdar İstasyonu'nun açılması ile birlikte, Üsküdar Meydanı'na gelen yeni odaklar, bağlantılar ve sınırlar (24 Aralık 2013 tarihli Google Earth haritasından geliştirilerek hazırlanmıştır).

iken, yok edilmeyip üzerlerinin örtülmüş olmasının, gelecekte değerlendirilebilir potansiyelinin sürdürülebilir nitelik taşıdığı kabul edilebilir.

- Meydan ile ilişkili, bugüne dek kullanılmayan bazı tarihi ve kültürel yapıların, çalışmalar kapsamında, yeniden kent yaşamına dâhil edilmeleri, kentsel sürekliliğin ve toplumsal belleğin güçlendirilmesinde önemli potansiyellerdir.
- Meydan ile ilgili çalışmalar, bilgi akışını hızlandırmış, bölge halkının ve esnafın, meydanın sahip olduğu kültürel ve fiziksel önemi kavramalarını sağlamıştır. Meydanın gerisinde, karma kullanım ve ekonomik hareketlilik oldukça yoğundur. Bu durum, toplumun farklı sosyo-kültürel ve ekonomik kesimlerinden insanların kent yaşamına katılımı bağlamında kültürel çeşitliliğe fırsat tanımaktadır. Marmaray Tüp Geçiş Projesi'nin Üsküdar-Yenikapı arasında oluşturduğu yeni bağlantı, kentteki insan hareketliliği bakımından yeni bir eksen

oluşturmaktadır. Bu durumun, içinden geçilen bir "kısa yol" bağlantısı olması yanı sıra, yeni farkındalıklar oluşturması beklenebilir.

- Gündemdeki kentsel tasarım projesinin plan notlarından, yaya kullanımına ve açık alan/peyzaj düzenlemelerine ağırlık verileceği görülmektedir. Bu yaklaşımların uygulanması durumunda, meydanın daha çok yaşanılır bir yer haline gelmesi beklenmektedir. Mekânı sınırlayan doğal ve yapılı çevre bileşenlerinin algılanabilmesi bakımından da önemli olan bu yaklaşımın, kent imajına, aidiyetine ve paylaşımına da katkıda bulunacağı beklenmektedir.

6. Değerlendirme

Türkiye'deki meydanların sürdürülebilirliği değerlendirildiğinde ortaya çıkan en önemli sorunlardan birinin, toplumsal ve mekânsal örgütlenme biçimindeki değişim olduğu görülmektedir. Tanzimat ile başlayan 'modern' kentsel tasarım ve planlama

çalışmaları, kente yapılan biçimsel 'transfer'ler biçiminde olmuş ve bu yeni biçimlerin oluşum mantığı ile üzerine oturtulan meydanın oluşum mantığının örtüşmemesi, bugüne dek uzanan sorunların en önemli çıkış noktalarından birini oluşturmuştur. Üsküdar Meydanı da bu bağlamda çeşitli çözümler yaşamış ve bugüne dek kentsel sürdürülebilirlik bağlamında daha çok sürdürülemeyen bir yol izlemiştir. Ancak, tüm bu değişim ve süreksizliklere rağmen, Türk kentlerinde bir tasarım ve planlama sorunu olarak süregelen meydanlar, geleceğe dönük potansiyelleri ile kentte halen yaşamsal öneme sahiptirler. Bu potansiyellerin sürdürülebilirliği ise, toplumun ve 'yer'in kendine özgün dinamikleri tarafından belirlendiği oranda yaşamsal olacaktır. Bu noktada aşağıda belirtilen ve ağırlıklı mimarlık-tasarım disiplini bağlamında yapılacak yeni değerlendirmelerle, gündemde halen devam eden değişim sürecini doğru yönlendirmek mümkün olabilir.

- Mekânsal kurguya ait tip ve örüntülerin çözümlenerek mekânsal kodların oluşturulması, böylelikle yeni eklenecek öğelerin uyumluluğunun sorgulanması,
- Mekânın planlanmasında, yerel belediyeler tarafından yürütülen bu tür çalışmalarda, mimarlık disiplininin ve mimari tasarımın göz önünde tutulması,
- Kent ve sokak silüet analizleri yapılarak, süreklilik ve uyumun aranması,
- İnsan-mekân ilişkisini kuvvetlendirmek için, gün içinde kullanım çeşitliliğini artıracak aktivitelerin meydan yaşamına dâhil edilmesi,
- İnsan ve meydanı kuşatan mimari-doğal öğeler arasındaki algılama ölçeğinin, insan-mekân psikolojisi bağlamında değerlendirilmesi,
- Meydanların, transfer noktası 'kimliğinden' sıyrılarak, tüm kullanıcılar

için farklı anlamlar taşıyan bir 'yer' ve kamusal mekân haline gelmesinin sağlanması, bunun için ise uzun süreli aktivitelere imkân tanınması,

- Meydana ait kültürel, toplumsal ve tarihi belleğe ait izlerin, sürekliliğinin ve algılanmasının sağlanması,
- Doğal çevre özelliklerinin, sadece mevcut veriler ile sınırlı kalmayıp, peyzaj düzenleme çalışmalarına ekolojik bir bakış açısıyla yön verilmesi,
- Estetik, kültürel, tarihi ve sanatsal değerlerin algılanabilir nitelikte olması,
- İşlevsel çeşitliliğin, esnek planlama ve karma kullanımın desteklenmesi
- Alana özel gelişme dinamiklerinin belirlenmesi ve planlanması, böylelikle gerekiyorsa değişimin yönlendirilmesi
- Dünyada yoğunlukla çalışılan tasarım rehberlerinden yararlanılması ve özgün çalışmaların yapılması.

Meydanlar, kendisini kuşatan kentsel doku ve bu dokuyu canlı kılan insan-toplum hareketliliği ile bütünleştiği ve gün içinde farklı deneyimlere fırsat tanıyan bir yer olduğu müddetçe kentli için anlam kazanmaktadır. 'İzole' edilmiş mekân karakteri gösteren meydanların, yalıtılmış ve transfer alanı olma özelliklerinden sıyrılıp, tekrar toplumla buluşabildiği ve yeni 'eklemlenme'lerin özgün kentsel kodlarla bağı kurulabildiği zaman sürdürülebilir nitelikte olacağı, kentlerin yeniden meydanları ile bütünleşebileceği ve meydanların da bu doğrultuda yaşanabilir 'yer'ler olacağı söylenebilir●

Kaynaklar

- Aalborg Charter. 1994. *Charter of European Cities & Towns towards Sustainability*. [Erişim tarihi: 10.01.2013]
- Aktüre, S. 1978. 19. yy. Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi, Doktora Tezi, İTÜ, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.
- Akkar, Müge Z. (2003) "Public Spaces in Britain as the Tools of Urban Regeneration Schemes", *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Konulu*

14. Uluslararası Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyum Kitabı, İstanbul: MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, MSGSÜ Yayını, s:177-191,
- Alberti, M. 1996. Measuring Urban Sustainability, *Environmental Impact Assessment Review* 16: 381-424. [Erişim Tarihi: 08.01.2013]
- Aru, K. A. 1998. *Türk Kenti, Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması*, İstanbul: YEM Yayınları.
- Ataöv, A. , Osmay, S. 2007. Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2 Ankara, s. 57-82.
- Avrupa Kentsel Şartı (The European Urban Charter). 1992 İnternet erişimi: http://sustainable-cities.eu/upload/pdf_files/URBAN_CHARTER_EN.pdf. [Erişim tarihi: Nisan 2012].
- Bristol Mutabakatı. 2005. Çev: Tuğçe Selin Tağmat, *Avrupa'da Sürdürülebilir Topluluklar Üzerine Bristol Mutabakatı (2006)*. [Erişim tarihi: 10.01.2013]
- Bayındırlık Bakanlığı Kentleşme Tematik Grubu 2. Raporu, 2007. *Kentleşme Alanında Sürdürülebilirlik Çözümlemesi: Yaklaşımlar, Modeller, Temel Alanlar, Göstergeler, Uygulama Örnekleri*. [Erişim tarihi: 27 Mart 2012].
- Carmona, M. 1996. Controlling Urban Design-Part 1: A Possible Renaissance?. *Journal Of Urban Design*, Vol. 1, No.1,p:48-73.
- Cerasi, M. M. 2001. *Osmanlı Kenti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Colantoni, A. and Dixon, T. 2009. *Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe, Oxford Institute for Sustainable Development (OISD) School of the Built Environment Oxford Brookes University*. İnternet erişimi: http://oisd.brookes.ac.uk/sustainable_communities/resources/Social_Sustainability_and_Urban_Regeneration_report.pdf. [Erişim tarihi: 31.12.2012]
- Çahantimur A., Turgut H. 2008. Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği. *itüdergisi/a, mimarlık, planlama, tasarım*, Cilt:7, Sayı:2, 3-13.
- Çelik, Z. 1998. *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul. European Environment Agency (1995). Kaynak: http://www1.wspgroup.fi/lt/propolis/propolis_final_100204.pdf[Erişim tarihi: Kasım 2007]
- Erdönmez, E. ve Akı, A. 2005. Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri. *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, cilt.1, sayı.1, s:67-87.
- Finco, A.and Nijkamp, P. 2001. Pathways to Urban Sustainability. *J. Environmental Policy Planning*, 3, 289–302. [Erişim tarihi: 31.12.2012]
- Gürlük, S. 2001. Sürdürülebilir Kentleşme Olgusu ve Cumalıkızık örneği. *Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1-2.[Erişim tarihi: 08.01.2013]
- Habermas, J. 2003. *Kamusalın Yapısal Dönüşümü*. çev. Tanıl Bora –Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları
- Haskan, M. N. 2001. *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*. Üsküdar Belediyesi, İstanbul, cilt:3.
- Gül, A. A. 1995. Üsküdar'dan Harem'e. *İstanbul Dergisi*, Sayı:14.
- Işın E. 1995. *İstanbul'da Gündelik Hayat*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnceoğlu, M. ve Aytuğ, A. 2009. Kentsel Mekânda Kalite Kavramı. *MEGARON YTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, cilt.4, sayı.3, s:131-146. [Erişim tarihi: 04.01.2013]
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. 2011. *Ulaşım Daire Başkanlığı Ulaşım Planlama Müdürlüğü İstanbul Metropolitan Alanı Kentsel Ulaşım Ana Planı (UAP) Özet Rapor*. İstanbul. İnternet erişimi:http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/ulasimPlanlama/Documents/UAP_Ozet_Raporu.pdf[Erişim tarihi: 5 Nisan 2012]
- Jacobs, J. 1961. *The Death And Life of Great American Cities*. Vintage Books Edition, USA.
- Karagöz, Ş. 2007. Marmaray Projesi Üsküdar İstasyonu Arkeolojik Kurtarma Kazıları. *İDOL Dergisi*, sayı.34, s:2-15. İnternet erişimi: www.arkeologlardernegi.com [Erişim tarihi: Mart 2012]
- Konyalı, İ. H. 1977. *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası , cilt:2.
- Kuban, D. 1998. *İstanbul Yazıları*, İstanbul: YEM Yayınları.
- Kubat, A. S. 2010. The study of urban form in Turkey. *Urban Morphology*. 14(1), pp.31-48.
- Krier, R.1988. Urban Space. *Academy Editions, 4th impression*, Hong Kong.
- Lautso, K. , Spiekermann, K. And Wegener, M. 2002. Modelling Policies for Urban Sustainability. *paper presented at 42nd Congress of the European Regional Science Association (ERSA)*, Dortmund, 27-31 August 2002. İnternet erişimi: www.spiekermann-wegener.com [Erişim tarihi: 4 Nisan 2012]
- Lefebvre, H. 1974. *The Production of Space*. Blackwell Publishing, UK.
- Li-Yin Shen, J, Jorge Ochoa, Mona N. Shah, Xiaoling Zhang. 2011. *The Application of Urban Sustainability Indicators E A Comparison, Between Various Practices*. Habitat International.
- Lynch, K. 1981. *Good City Form*. Cambridge, Massachusetts and London: The MIT Press,
- Masnavi, M. R. 2007. Measuring Urban Sustainability: Developing a Conceptual Framework for Bridging the Gap Between theoretical Levels and the Operational Levels. *Int. J. Environ. Res.* , 1(2), pp. 188-197.
- Meclis Kararı. 2011. 2639 nolu / 22.11.2011 tarihli. İnternet erişimi: <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Pages/MeclisKarari.aspx?KararID=22921> [Erişim tarihi: Mart 2012]
- Mimarlar Odası İstanbul Bükkent Şubesi. 2009. *Derdest Davalar Raporu-I*. İnternet erişimi: <http://www.mimarist.org/application/uploads/assets/files/hukukcalismalari01.pdf> [Erişim

- tarihi: Mart 2012].
http://www.aa.com.tr [Erişim tarihi: 03.05.2014].
- Montgomery, J. 1998. Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design. *Journal of Urban Design*. Vol. 3, No.1, pp: 93-113
- Newman, P.W.G. 1999. Sustainability and cities: extending the metabolism model. *Landscape and Urban Planning*, 44, p:219-226.
- Oktay, D. 2009. Urban design for sustainability: A study on the Turkish City. *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, vol.11, pp:24-35.
- Özcan, K. 2007. Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi Ve Kent Modelleri. *İTÜ dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım*, Cilt:6, Sayı:1, 3-15.
- Rio Declaration on Environment and Development 1992, United Nations (UN) *Leipzig Charter on Sustainable European Cities (2007)*.
- Rossi, A. 1982. *The Architecture of The City*, New York The MIT Press, American Eddition.
- Rowe, C. , Koetter, F. 1975. *Collage City*. The MIT Press, Massachusetts and London, England.
- Sennett, R. 2002. *Kamusal İnsanın Çöküşü*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. basım.
- Tanyeli, U. 1986. Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15.yy), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ, FBE, İstanbul
- Tapan, M. 1998. İstanbul'un Kentsel Planlamasının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Eylemleri. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tokatlı, N. , Boyacı, Y. 1999. The changing morphology of commercial activity in İstanbul. *Cities*, Vol. 16, No. 3, pp. 181-193.
- United Nations World Commission on Environment and Development (WCED). 1987. *Our Common Future*. [Erişim tarihi: Nisan 2012]
- Üsküdar Meydanı Ve Çevresi Raylı Sistemler İle Karayolu Entegrasyonları İle Kentsel Tasarım Uygulaması Projesi. İnternet erişimi: <http://www.ibb.gov.tr/tr/documents/kentseldonusumvemeydanlar/meydan/uskudar/uskudar.htm>. [Erişim tarihi: 04 Nisan 2012]
- Yenen, Z. 1988. Vakıf Kurumu - İmaret Sistemi Bağlamında Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş Ve Gelişim İlkeleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ FBE, İstanbul.
- Yerasimos, S. 1999. *Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine. Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*. Editörler: Paul Dumont, François Georjeon, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları.
- Yıldırım, S. 2000. Osmanlı Kentini Okumak: Osmanlı-Rumeli Kentlerinin Düşündürdükleri. *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*, Sayı 34, S:498-503.

İnternet Kaynakları

- <http://www.iETT.gov.tr> [Erişim tarihi: Mart 2011]
<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Documents/KentselDonusumveMeydanlar/meydan/uskudar/uskudar.htm>[Erişim tarihi: Mart 2011]
www.mimarist.org/arsiv/belgedocs/uskudaryugulama.doc[Erişim tarihi: Şubat 2012].